

SEĆANJA ZLATKA VAJIERA

MOJ BORAČAK U PAKLU I BEKSTVO IZ NJEGA

Pisati danas o strahotama Jasenovca i ostalih masovnih gubilišta širom naše domovine ima stalnu aktuelnost jer se tako, neposredno preko nas živih svedoka tih martirija, čitavom svetu upućuje apel za jedan bolji svet, svet u kome neće vladati zakon sile i nehumanosti nego odnosi međusobnog poštovanja i tolerancije.

Jasenovac sa više od 700.000 ljudi pobijenih na najzverski način predstavlja dokaz vremena u kome je vladao zakon noža, malja, krematorijuma, dušegupke i raznih drugih načina ubijanja što ih normalan ljudski mozak ne može da prihvati kao stvarnost.

Mi preživeli logoraši smo dužni i sebi i ovom društvu u kome živimo da stalno ukazujemo na kataklizmu u koju nas je dovela predratna nesloga naših naroda, da govorim o vremenu u kome je vladala ustaška i četnička kama, kad se vikalo "Ubij Židova".

- - - -

Rodjen sam 1914. u Sušaku, a kao dete od 5 godina došao sam s roditeljima u Zagreb, gde sam živeo sve do dana moga hapšenja 21. juna 1941. godine.

Po završenom školovanju zaposlio sam se kao službenik u DTR-u, a za celo to vreme bavio sam se sportom i postizao vrhunske rezultate (bio sam prvak Jugoslavije u stonom tenisu, odličan gimnastičar i dr.).

Politički nedovoljno zainteresovanog nisu me mnogo brinule pogoršane prilike u svetu i našoj zemlji. Dolazak sve većih grupa jevrejskih izbeglica iz Austrije i Nemačke i njihovo kazivanje o progonima i stradanjima nisu mnogo uticali na promenu mog shvatanja sve dok se i kod nas, u poslednjim godinama pred rat, nisu sve učestalije počeli javljati antisemitski izgredi. Sve češće su se na sportskim borilištima i drugde mogli čuti uzvici "Udri Židova, ubij Židova", pa sam tek tada počeo realni-

je sagledavati stanje oko sebe.

Ali isto kao što bolesnici od raka odbijaju spoznaju o tragičnosti i neumitnosti svoje dalje sudbine, tako sam i ja - a verujem i veliki deo Jevreja koji su živeći i bili vaspitavani u sredinama sličnim mojoj - živeo u uverenju da će i to bezbolno proći preko naših ledja.

Živeći strogo po normama jednog građanskog društva, ja sam bio siguran da nisam nikoga povredio, da sam ceo svoj život bio pošten i dobar prema drugima, da me u najgorem slučaju može snaći nevolja da me pošalju na 3-4 nedelje u kakav radni logor, a da potom živim normalno kao i svi drugi, pa sam smireno čekao dalji razvoj događaja. Nisam bio svestan da "Novi poredak" odbacuje sve te vrednosti i da kao jedino što je važno traži "pripadnost naciji i čistoću rase", a sve ostalo uništava.

- - - -

Dan u koji sam krenuo na put bez povratka bio je 21. jun 1941, na put dug 800 dana u kome je svaki dan predstavljao hod po mukama. Nepregledne kolone otpisanih kretale su u neizvesnost, a neprebrojne stotine mrtvih ostajale su svakodnevno iza nas kao dokaz tog apokaliptičkog vremena, zavetujući nas da oni koji igrom sudbine ostanu živi budu svedoci tih stravičnih zbivanja, te da kaživanjem ostalima doprinesu svoj deo kako se slične strahote više nikad ne bi ponovile.

U poslepodnevnim časovima toga dana došla su po mene dvojica ustaških agenata, naredili mi da uzmem najneophodnije stvari i da podjem sa njima. Odveden sam u Centralni zatvor u Petrinjskoj ulici gde sam prenoćio, a sutradan sam prebačen u sabirni centar u Zagrebačkom zboru (Velesajam). Tu sam naišao na nekoliko stotina uhapšenih Jevreja, i to mahom ljudi između 20 i 35 godina starosti. Ako se izuzme grupa omladinaca koja je bila uhapšena u maju i odvedena u logor "Danica" u Koprivnici, ovo je bila prva grupa u kojoj se nalazio veliki broj članova sportskog društva "Makabi". Bila je tu gotovo cela fudbalska ekipa, veliki broj gimnastičara, lakoatletičara i drugih sportista, a prema životnom dobu bio je to najvitalniji i najsposobniji deo zagrebačkih Jevreja. Tu sam sreo i moje ranije drugove dra Pavla Levkovića (bivši član fudbalske reprezentacije Jugoslavije) i Gustija Hamburgera, gimnastičara iz "Makabija", pa smo rešili da se po mogućnosti ne razdvajamo. Toga i sledećeg dana ostali smo u Zagrebačkom zboru u koji su stalno pristizali novi drugovi. U prepodnevnom časovima 24. juna ukrcani smo u stočne vagone i krenuli u nepoznato. Sutradan ujutro, kompozicija se zaustavila u Gospiću; tu smo dobili vode i susreli se sa nekoliko drugova koji su bili uhapšeni sa omladinskom grupom i koji su iz logora "Danica" odvedeni na Jadovno, dok je

svoga nekoliko omladinaca ostalo u Gospiću da čiste ulice. Iz Gospića smo krenuli posle podne i predveče stigli u Karlobag; tu smo zadržani u kompoziciji. Sutradan je u toku prepodneva ceo naš transport od oko 500 zatočenika bio na dva predića prebačen u uvalu Slano na Pagu, gde je već bio organizovan prihvatni logor za nas. Od improvizovanog pristaništa vodila je staza duga nekoliko stotina metara do logora. Logor se sastojao od dve barake za smeštaj zatočenika i Upravne zgrade u kojoj su bili smešteni ustaška posada i zapovednik logora ustaški vodnik Vrban. Na tom čitavom delu otoka nije bilo nijedne travke, nikakvog zelenila, svuda samo kamen i para koja se diže od usijanog kamenja i noćne vlage.

Pošto smo se postrojili na prostoru ispred baraka, pred nas je stao ustaški satnik Maks Luburić u pratnji nekoliko oficira i održao kraći govor u kome nas je pozvao na rad, rad i disciplinu. Upozorio nas je da će i najmanji prekršaj biti najstrože kažnjavao, a oni koji budu disciplinovani i poslušni vratiće se kućama nakon određenog vremena. Za jelo ni toga dana nismo dobili ništa, a preostali deo dana iskoristili smo za smeštaj u barake. Unutrašnjost baraka sastojala se od reda boksova na dva sprata, a u svaki boks smeštali smo se po trojica. Za upravnika logora postavljen je logoraš Bruno Dijamanštajn koji je uživao poseban tretman, stanovao je u zgradi zapovedništva, hranio se kao i ustaše, vršio raspored zatočenika na rad i bio "dobar sluga loših gospodara". Štiteći sebe i svoj privilegovan položaj bio je nemilosrdan prema ostalim zatočenicima. Svoj neljudski odnos nastavio je i u Jasenovcu, gde se je ponašao kao "slobodnjak" sve dok ga u julu 1942. nisu ubile ustaše na zverski način kao jednog od učesnika u tzv. "zlatnoj aferi".

Naš svakodnevni život odvijao se po ustaljenoj šemi: ustajanje u 5 časova, za doručak prazan čaj, u 6 časova odlazak na rad do 12 časova, ručak i odmor do 14 časova, zatim opet rad do 18 časova, posle toga odlazak na večeru i u 21 čas spavanje. Rad se sastojao od izgradnje pristaništa i puta širokog 3 metra od pristaništa do logora. Sve je to radjeno najprimitivnijim sredstvima - batom, ćuskijom, lopa tom i pijukom. Za hranu smo redovno dobijali sledeće: za doručak prazan lipov čaj, za ručak i večeru čorbu od krompira bez trunke masti i soli.

Ustaše su očito nameravale da nas iscrpljujućim radom i slahom ishranom likvidiraju za kratko vreme. U hrani smo dnevno primali 500-700 kalorija, a poznato je da je za održanje golog života u uslovima rada potrebno da čovek uzima 3.500 do 4.000 kalorija dnevno. Pri tome su neljudsko ponašanje naših čuvara, vika i batinjanje za vreme rada, krajnje nehigijenski uslovi života i pomanjkanje vode usloveli da smo veoma brzo iscrpli sve svoje re-

zerve i formalno počeli da "jedemo sami sebe". Ljudi su se topili naočigled; od mladih i zdravih ljudi, uskoro smo postajali živi kosturi. Do sredine jula pristigle su još dve grupe zatočenika, među kojima je bilo mnogo poznatih drugova, a između ostalih i Majer Minc; on je i kasnije bio sa nama u Jasenovcu kao grupnik radne tzv. Min-cove grupe. On je doneo i nešto hrane, pa se sećam da je Pavelu i meni svakodnevno davao po krišku salame i sira. Šta je to značilo u tim danima zna samo onaj ko je i sam bio na ivici smrti od gladi. Moram napomenuti da je Minc u toku celog svog logorovanja pokazivao izuzetne ljudske osobine, ne ustručavajući se da izloži i sebe i svoj autoritet grupnika kad je to bilo potrebno da bi spasao ili pomogao nekom zatočeniku.

U posebnim grupama je naknadno stiglo i nekoliko stotina jevrejskih devojaka; to su najvećim delom bile gimnastičarke iz "Makabija" i zagrebačke studentice. Njihov logor se nalazio na suprotnoj strani logora i gotovo su sve likvidirane za vreme likvidacije logora na Pagu od 18. do 20. avgusta 1941. godine.

Iz vremena našeg boravka na Slanom potrebno je opisati nekoliko događaja koji su se zbili i koji su doprineli da naša tragedija bude još veća.

Prvi događaj se desio početkom jula, kad se za vreme snažne bure u toku noći srušio krov naše barake. Tom prilikom su ispod ruševina baraka izvučena dva mrtva druga i osamnaest drugova s teškim povredama, prelomom kičme, nogu i ruku. U toj nesreći je teško povredjen i Gusti Hamburger, koji je zadobio prelom kičme. Sutradan je stigao brodic iz Karlobaga na koji su ukrcani svi povredjeni zatočenici da se, prema izjavi logorske uprave, prebace u tamošnju polnicu. Međutim, mi smo veoma brzo doznali da tamo nisu nikad stigli i da se njihov put završio negde na sredini Paškog kanala gde su svi pobacani u more.

Nekoliko dana posle događaja stiglo je naredjenje iz Zapovedništva logora da se izabere šezdesetak snažnijih zatočenika za rad u solani na Pagu. Nađajući se boljim uslovima za rad i boljoj ishrani javio se veći broj, pa su na kraju izabrana 64 zatočenika, među kojima i gotovo cela fudbalska ekipa "Makabija". Svi su oni takođe ubijeni pri likvidaciji Paškog logora.

Sa nama na Slanom je bilo i nekoliko drugova koji su 1934-35. prebegli iz Austrije. Dvojica od njih, Klajn i Kajzer, bili su istaknuti lakoatletičari, s tim što je Kajzer bio i najbolji trkač na 400 m u Jugoslaviji.

Jednog dana početkom avgusta, obojica su pokušala da pobegnu iz logora tako što bi preplivali do Karlo-

baga i na taj način se spasili. Koristeći noć uspjeli su da se iskrađu iz logora. Međutim, rano ujutro doveden je Kajzer samo u hlačama, bez obuće i bez gornje odeće, s krvavim podllicima po telu od batinjanja. Iskricali su ga na obalu i privezali za stub unutar logora. Ceo dan i noć je bio tako izložen a da nije dobio ni vode i hrane.

Sutradan oko 10 časova pre podne postrojen je ceo logor da prisustvuje Kajzerovom streljanju. Opet je došao Luburić sa većim brojem oficira i održao govor u kome je istakao da sve nas koji se ne budemo pridržavali prislanog logorskog režima, koji pokušaju da pobjegnu ili da sabotiraju neradom čeka ista sudbina. Zatim su odvezali Kajzera i naredili mu da onako bosonog ode do zida za streljanje udaljenog oko 100 metara. Taj Kajzerov put "kalvarije", na način kako je on to učinio, ispunio nas je sve neizrecivim ponosom: bez trunke straha na licu stupao je krvavim tabanima po oštrom kamenju do određenog mesta za streljanje. Okrenut prema nama, nemo se opraštao od svih nas u uverenju da njegova smrt neće biti uzaludna.

Posle toga je život u logoru postao još teži: postupak ustaša prema nama bio je sve suroviji, ishrana sve slabija, a posao sve teži. Ljudi su počeli masovno obolevati od proliva, a niko od nas nije imao više od 50 kg. Tako smo dočekali i 21. avgust, dan likvidacije logora na Pagu.

Likvidaciji logora prethodilo je pripajanje tog dela Dalmacije i otočja Italiji. Odmah potom su ustaše započele likvidirati logor i u tom razdoblju su pobile sve zatočenike koji su radili u solani i ženski deo logora. Izgleda da nisu pravovremeno stigli da likvidiraju i nas jer su već 21. avgusta stigle italijanske posadne jedinice u Karlobag, tako da smo toga dana i mi bili prebačeni u Karlobag za dalji transport. Istovremeno je likvidiran i logor na Jadovnu u kome je uz naše omladince prema nekim podacima bilo pobijeno i oko 40.000 Srba.

Logori Krapje i Jasenovac

Nakon dva dana puta u neizvesnost, 23. avgusta je ceo naš transport stigao u selo Krapje na obali Save, desetak kilometara udaljeno od Jasenovca. Logor je bio smešten nedaleko od samog sela, a unutar žičane ograde bile su postavljene tri barake na stupovima kao sojenice pošto je ceo teren bio vodoplasan, a sem te tri barake bila je i zgrada za smeštaj straže i Zapovedništva.

Naš život je postao još teži nego ranije. Svakodnevan iscrpljujući rad na nasipu i u šumi, nikakva ishrana, stalno batinjanje i zlostavljanje, svakodnevno su u našim redovima ostavljali po nekoliko desetina upražnje-

nih mesta od drugova koji su tokom dana na polasku ili povratku sa rada bili ubijeni.

Jednog septembarskog dana upućen je ceo logor na utvrđivanje nasipa uz reku Strug jer je zbog visokog vodostaja pretilo izlivanje i poplava logora. Terali su nas kao zveri, pa tako radeći ceo dan bez odmora, uz stalno divljanje ustaša, ostalo je više od 100 bijenih drugova čija su tela bila ugradjena u obale nasipa.

Dan za danom je proticao, povremeno su pristizali novi transporti, mahom Srba iz okolnih sela, a život je postajao sve gori i težji. Odavno je nestala i poslednja nada da se iz ovog pakla možemo vratiti živi svojim kućama. U nama se učvrstila svest o neumitnosti smrti, a sva naša borba se svodila na to da se prežive sledeća 24 časa.

Sredinom oktobra 1941. izdvojeno je nekoliko stotina mlađih i snažnijih zatočenika, mahom zanatlija, koji su kao prvi upućeni u Jasenovac gde je trebalo da se osnuju glavni sabirni centar i "radni logor", u stvari masovno gubilište za sve koji dodju u logor. Nekoliko dana posle prve grupe prebačen sam i ja u Jasenovac. Tu sam se ponovo sreo sa mojim drugom Pavelom Levkovićem, sa kojim se više nisam razdvajao sve do našeg zajedničkog bekstva iz Jasenovca.

Osnivanjem logora Jasenovac, logor u Krapju je izgubio svoj značaj, pa su ustaše pripremile njegovu potpunu likvidaciju. Nekoliko dana pred likvidaciju logora izdvojena je grupa od 50 logoraša koja je imala zadatak da iskopa dubok jarak na severoistočnoj strani logora, navodno kao pomoćnu branu u slučaju da prodre reka Strug. Krajem oktobra oko 18 časova, pre večere dat je znak za opšti zbor svih zatočenika. Pošto su svi izišli na mesto postrojanja, odjednom je sa svih strana otvorena vatra iz mitraljeza i pušaka i tako su likvidirani svi preostali zatočenici iz logora Krapje: po jednoj verziji oko 1.200, po drugoj više od 2.000 zatočenika. Ranije u tu svrhu izdvojenih pedesetak logoraša bacali su tokom cele noći leševe ubijenih i ranjenih u već iskopanu raku i do jutra je zatrpavali. Likvidaciju logora izvršio je ustaški natporučnik Pudić zvani "Paraliza". Sutradan po likvidaciji logora, u Jasenovac je dovedeno desetak preživelih logoraša iz Krapja. O svemu ovome pričao mi je Milan Leitner, rodom iz Vараždina, koji je prisustvovao likvidaciji, a potom je sa logorskom arhivom prebačen u Jasenovac gde je radio u logorskoj pisarni. Ubijen je 1944. godine.

Prve nedelje boravka u Jasenovcu bile su mi još teže nego raniji život u Krapju. Smeštaj u barakama u kojima su ljudi ležali poput živih leševa, masovna vašljivost, slaba hrana, težak rad na izgradnji nasipa i bestijalno nošanje ustaša, svakodneвно su odnosili sve veći broj ljud-

skih žrtava. Rano pristigla zima i posledice izglednija-
nja doveli su do masovne pojave oboljenja od tzv. "logor-
ske bolesti - edema gladi". Svuda po logoru mogli su se
videti ljudi koji su više ličili na aveti nego na živa
bića. Otečene noge uvijene u krpe iz kojih je stalno cu-
rila sukrvica ukazivale su na blizinu smrti, a takvih lo-
goraša je bilo svakog dana sve više.

Jedne novembarske noći, voda je probila nasip,
pa smo svi isterani iz baraka i trkom upućeni na mesto
gde je nasip probijen. Sva nastojanja da se proboj loka-
lizuje i zatvori ostali su bezuspešni, a mi smo onako mo-
kri i izmučeni vraćeni u logor. Te noći je na radilištu
ostalo nekoliko stotina leševa ljudi koji su tamo pobije-
ni.

Zima 1941/42. bila je izuzetno hladna, tako da
se temperatura spuštala i do minus 30°. U svakoj baraci
bilo nas je po 500-600 i sećam se da su jednog decembar-
skog dana iznesena iz naše barake 72 smrznuta leša.

Krajem decembra prebačen sam na rad u ciglanu,
i to najpre na "bajer" gde je vadjena glina za izradu ci-
gle, a kasnije sam kao "stručni radnik" odredjen na zida-
nje i otvaranje vratnica na kružnoj peći. Iz barake pre-
mestio sam se na tavan ciglane i tu barem nisam više pa-
tio od zime. Na ciglani sam radio do leta 1942, kad sam
prebačen na rad u logorsku pisarnu, u kojoj sam ostao sve
do bekstva 4. septembra 1943. godine.

Za celo to vreme bio sam očevidac svih straho-
ta koje su se događale u Jasenovačkom logoru, te mirne
savešću mogu tvrditi da sva sećanja pojedinih drugova i
sve knjige koje su napisane o Jasenovcu ne mogu ni prib-
ližno da opišu stvarne patnje, stradanje i umiranje sto-
tina hiljada ljudi zverski mučenih i pobijenih u Jasenov-
cu.

Fragmentarno opisivanje hronologije pojedinač-
nih i masovnih ubijanja mogu doprineti da se sagledaju na-
čini ubijanja približno oceni broj pobijenih, ali da se
stvarno oseti sav užas koji je u sebi nosio svaki od za-
točenika, to se ne može opisati ni najveštijim perom.

Hiljade ubijenih na izradi nasipa, "krvavi
"srpski Božić", "čistka" pred dolazak međunarodne komi-
sije Crvenog krsta, ubijanje hiljada starijih i bolesnih
kako bi se od "logora užasa" prikazalo komisiji "Potemki-
novo selo", spaljivanje žena i dece iz Djakovačkog i Lo-
borgradskog logora, beskrajne kolone srpskih seljaka,
transporti iz Srema, pokolj pedesetak hiljada Cigana, zve-
rsko ubijanje Hrvata komunista, istrebljenje gotovo svih
Jevreja - sve je to već opisano i svemu tome nema se šta
dodati. Svima nama preživelim logorašima kaleidoskopski
se vraćaju slike tih užasnih dana, svaki od nas gleda i

danas kolone Cigana kako odlaze na klanje i u horu pevaju "Ja se opraštam drugovi sa vama", a nema nijednog od nas koji povremeno još i danas ne proživljava u snu trenutke koje smo pre više od 40 godina doživeli u stvarnosti.

U logor je počeo pristizati i sve veći broj Hrvata komunista, među kojima sam pronašao ranije poznate i drage prijatelje. Često sam sa prof. Ivom Frolom razgovarao o situaciji i mogućnosti bekstva iz logora. Veoma česti susreti sa drugom iz detinjstva drom Ivicom Pavlečićem i drom Ozrenom Novoselom, verovatno su uticali na to da sam nalazio sve veći broj novih prijatelja iz krugova Hrvata - komunista, sa kojima sam nastavio druženje. Frol i Pavlečić su krajem 1942. bili razmenjeni s partizanima za zarobljene nemačke oficire i živi su još i danas. Ozren Novosel mi je bio drug još iz školskih dana i izvesno vreme je radio kao lekar na ekonomiji u selu Medjedja. Gotovo svakodnevno sam ga nagovarao da pobegne pošto je beg iz Medjedje bio lako ostvarljiv. Međutim, jednog dana su ga bolesnog doveli u Jasenovac, pa se počelo govoriti da će biti pušten iz logora. Ustaše su došle po njega, navodno da ga otprate u Zagreb, ali je on toga dana ubijen.

U razdoblju 1942-43, u logor je bila dovedena i moja celokupna bliža i dalja porodica. Brat mi je zaklan u "Zvonari" kod Cividinija, a ostali (više od 20 mojih rodjaka) pobijeni su na razne načine.

Svest o neizbežnosti smrti i nepostojanja bilo kakog drugog povoljnog rešenja naveli su Pavela i mene da već početkom 1942. počnemo razmišljati o bekstvu iz logora kao jedinoj mogućnosti da se ostane živ. Sva razmišljanja o tome svodila su se na to da je sigurnost u uspešno bekstvo gotovo nikakva, ali nas je s druge strane, izvesnost o sigurnoj smrti upućivala da bekstvo ipak treba pripremiti i izvesti, s tim da je pre toga potrebno da se stvore povoljni uslovi.

Tokom juna i jula 1943, Zapovedništvo logora je odlučilo da se svi Hrvati iz Jasenovca prebace u logor Stara Gradiška, a svi Jevreji iz Stare Gradiške u Jasenovac, što je ukazivalo na pretpostavku da će uskoro doći do masovnije likvidacije Jevreja iz logora.

Među ostalim Hrvatima koji su prebačeni u Staru Gradišku bili su i drugovi sa kojima sam se svakodnevno družio: Jure Blažević, Ljubo Šarić, Miljenko Bobanac, Zubek i neki drugi, koji su izgleda sačinjavali partijsko jezgro u logoru. Neposredno pred njihov transport predali su mi tri pištolja sa po jednim okvirom municije. Pištolje sam sakrio ispod patosa pod mojim krevetom, a njihovo posedovanje umnogom je doprinelo da se naše bekstvo ubrza. Kako sam već napomenuo, bekstvo iz samog logora bilo je ne-

izvodljivo: visoki zid, logor ogradjen žicom, na svakih stotinu metara kule-osmatračnice, što je potpuno onemogućavalo uspješno bekstvo. Ranije se dešavalo da su pojedinci uspevali da pobegnu, ali to su bili slučajevi kad su se našli na radovima van logora, na seči šume, na ekonomijama, ali nijedan slučaj iz samog logora.

Da bi bekstvo koliko-toliko imalo izgleda na uspeh trebalo je čekati na veliko nevreme. Računali smo da će budnost stražara po takvom vremenu biti smanjena, vidljivost gotovo nikakva, a posedovanje oružja povećalo je naše izgleda i učvrstilo uverenje da se živi više neće moći vratiti u logor.

Ta prilika nam se pružila 4. septembra: prava olujna noć, nebo se spustilo na zemlju, a veter i kiša stvorili su jedinstvenu priliku da naš pokušaj bude uspešan. Bilo je oko 23 časa noću kad smo Pavel, Ante Djurašinić i ja prekoračili okvire prozora naše barake i preko skele koja je bila podignuta uz zgradu spustili smo se na zemlju. Jedina dva slobodna otvora u ograđenom logoru bili su otvori koji su vodili prema skeli i graniku, ali su oni bili zaštićeni brkljom i stražarskom kućicom u kojoj su se danonoćno smenjivale straže. Međutim, uzdanje u nebudnost straže u takvim vremenskim uslovima ostvarila se. Odmah po izlasku iz zgrade počeli smo se preko pilane približavati otvoru kod granika. Tača je naišla jedna ustaška patrola, pa smo skočili u poljsku latrinu i tu ostali dok patrola nije prošla. Onako prljavi i smrdljivi, uskoro smo se našli pred stražarnicom i brkljom, a odmah iz nje je trebalo preći put i nasip i stići na Savu koja je bila veoma nadošla. Još ranije smo se dogovorili da u odeći pokušamo preplivati Savu jer nismo znali kakvo je stanje na njenoj drugoj strani. Bilo je neophodno da se u toku noći što više udaljimo od logora i da se po mogućnosti dohvatimo šume u podnožju Prosare, a svaki od nas je imao pod kapom pištolj. Sva trojica smo se uspješno prokrali pored stražarnice, prešli put i nasip, te se našli na samoj obali Save, a zatim polako utonuli u njene hladne talase i započeli borbu za naš spas. Otežala odeća i obuća vukle su nas na dno i jedino smo krajnjim naporom volje uspeli da se iznemogli dočepamo suprotne obale ali ne sva trojica. Veliko je čudo da se u takvoj noći i pod takvim uslovima nismo izgubili i da smo isplivali u blizini jedan drugog. Naš treći drug Ante Djurašinić odmah je osetio da neće izdržati i uspješno savladati Savu, pa se neopraženo vratio u baraku. U baraci je o svemu izvestio dežurnog, nekog Kondića iz Sremske Mitrovice, koji mu je pomogao da nečujno legne i rekao da će oko 4 časa ujutro dati uzbunu i obavestiti ustaše o našem bekstvu. Tako nam je omogućio da iskoristimo još tri sata.

Na suprotnoj obali našli smo se negde na sredi-

Pretraga prilikom ulaska
u logor

Grupa ustaša posmatra
oduzete stvari

ni između zloglasne Gradine i sela Košutarice. Pošto smo malo povratili snagu, odmah smo krenuli prema Prosari u kojoj smo se nadali naći zaklon u šumi. Rano ujutro oko 5 časova ugledali smo u daljini, na ivici šume, jednu usamljenu kućicu. Onako mokri i iscrpljeni bili smo svesni toga da moramo privremeno naći neki zaklon da se ogrejemo i prosušimo. Uz veliki oprez smo se približili kućici i obazirući se ušli u nju. Zatekli smo jednu staru ženu koja nas je dočekala s nepoverenjem. Rekli smo joj da smo došli samo da se malo ogrejemo i osušimo i da ćemo zatim produžiti dalje. Onako prijavim, mokri i neobrijani, sigurno nismo pružali lep prizor niti ulivali poverenje. Posle izvesnog vremena, žena nas iznenadi pitanjem: "Da niste vi, djeco, pobjegli iz Jasenovca?" Zatečeni ovako neposrednim pitanjem, nakon kraćeg oklevanja priznali smo da smo begunci. Baba se odmah podiže, iznese pred nas toplo mleko, hleb i med i zapita šta mislimo dalje, na šta smo odgovorili da želimo u partizane i da ćemo potražiti vezu negde na Medjedji. Na to je ona rekla da njena snaha održava vezu, da je kurir i da će odmah otići da je dovede. I stvarno, posle otprilike pola sata vratila se u pratnji mlade devojke koja nam se predstavila kao kurir i rekla da nas može još istog dana odvesti do štaba odreda. Toga dana oko 11 časova izjutra već smo se nalazili u partizanima i pogjeli svoj prvi partizanski ručak. Odmah sutradan krenula je popuna boraca za I proletersku brigadu, koja se je u to vreme nalazila oko Duvna. Javili smo se i nas dvojica. Tako smo krenuli na put preko cele Bosne do Dalmacije, gde smo stupili u redove boraca I proleterske brigade i ostali u brigadi do završetka rata.

Zlatko Vajler
pukovnik JNA u penziji